

Att tro men inte veta

en undersökning om svenska skolorngdomars kunskaper och värderingar om kommunismen, nutidshistorien och vårt närområde kring Östersjön

UOK 2007

UOK

Upplysning om kommunismen

Att tro men inte veta

en undersökning om svenska skolungdomars kunskaper och värderingar
om kommunismen, nutidshistorien och vårt närområde kring Östersjön

UOK 2007

Innehållsförteckning

Utdrag ur Lpo-94	3
Att upplysa om kommunismens brott -prof. Kristian Gerner	4
Bakgrund till undersökningen	5
Fakta om undersökningen: underlag, innehåll och urval	5
Demoskopundersökningens resultat i korthet	6-7
Demoskops kommentarer och slutsats	7
Att tro men inte veta	7
Tänkbara orsaker till kunskapsbristen	8-9
Befrielsen från kommunismen	9
Kommunismens arv	9
Gemenskap och kontakter hindras av kunskapsbrist och fördomar	10
Framtida möjligheter i det nya Europa	10
Kommunismen -ett aktuellt problem	10
Kunskapsbristen i Sverige -undersökningens resultat, slutsats	11
Demoskopundersökningens resultat -frågor och svar	12 - 17
Fotnoter och källor	18
Om UOK -Föreningen för upplysning om kommunismen	19
Om www.omkommunismen.se	20

“Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap. 2 §).

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.”

Inledningen till Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) “Skolans värdegrund och uppdrag -Grundläggande värden”

Att upplysa om kommunismens brott: historiens lärdomar finns i det konkreta

Forum för Levande Historia upplyser om Förintelsen. Genom att få kunskap om folkmordet på judarna stärks svenska ungdomar – och givetvis alla svenskar – i uppfattningen om människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet och alla människors lika värde.

Levande historias upplysningskampanj är helt enkelt ett uttryck för den svenska skolans officiella värdegrund. Kampanjen har varit framgångsrik. Enligt Demoskops undersökning vet 95% av svenskarna mellan 15 och 25 år vad Auschwitz var. De vet att namnet står för Förintelsen.

Kommunismen i Sovjetunionen, Kina och andra stater i Europa, Asien och Latinamerika har utmärkts av grova kränkningar av människovärdet, långtgående frihetsinskränkningar, fullständig avsaknad av respekt för individernas integritet och medvetna och omfattande massmord på hela befolkningskategorier, i vissa fall folkmord.

Demoskops undersökning visar att drygt 90% av svenskarna mellan 15 och 25 år inte känner till vad Gulag var. De vet inte att namnet står för kommunistisk terror och massmord. De vet uppenbarligen inte att Gulag var kärnan i den ursprungliga sovjetiska planekonomin. Undervisningen i den svenska skolan och upplysningen i svenska media har varit mycket bristfällig om förhållandena i faktiskt existerande kommunistiska stater. Det är den enda rimliga tolkningen av resultaten av Demoskops undersökning.

För att nå syftet att stärka värdegrunden måste upplysningen om kommunistiska brott mot mänskligheten därför vara detaljerad och konkret. Den måste behandla den faktiska historien i Sovjetunionen, Kina, Nordkorea, Jugoslavien, Cuba, Vietnam, Kambodja, Etiopien (under Mengistu) samt Warszawapaktsstaterna. Denna historia måste skrivas med hjälp av begreppen planekonomi och enpartivälde. Efter denna operation skall man påvisa de gemensamma dragen i dessa stater: långtgående militarisering av samhällslivet, utarmning av naturmiljön, slöseri med råvaror, ineffektivt jordbruk, terror mot enskilda, åsiktskontroll och materiell nöd.

Slutligen bör man ställa den retoriska frågan: varför har människor alltid försökt fly från dessa stater men aldrig till dem?

Kristian Gerner

Professor i historia, Lunds Universitet

Bakgrund till undersökningen

År 2001 publicerade Stiftelsen för upplysning om kommunismens brott mot mänskligheten¹ en undersökning² om svenska ungdomars kunskaper om kommunism och nazism. Undersökningen visade mycket tydliga resultat: de statliga satsningarna³ på ökad kunskap om Förintelsen såg ut att ha haft avsedd effekt -en överväldigande majoritet av de tillfrågade kände till Förintelsen och bedömde nazismen som mycket tydligt negativ.

Vad som var desto mer oroväckande i undersökningen var att motsvarande kunskaper om kommunismens brott verkade saknas, trots den halvsekelånga kommunistiska ockupationen och diktaturen i våra grannländer med kollektiviseringar, massdeportationer, avrättningar, gerillakrig och koncentrationsläger bara ett dussintal mil från Sveriges kust. Flyktingvågorna till Sverige undan den kommunistiska diktaturen i samband med andra världskrigets slut verkade inte ha satt några spår, varken i svenska läroböcker eller i svenskarnas omvärldsuppfattning.

Många som tog del av den 2001 publicerade undersökningen ansåg att de framkomna resultaten var oacceptabla och att motiverade kunskapssatsningar i skolorna. Detta föranledde en stor debatt och ett antal riksdagsmotioner om att skapa en informationskampanj om kommunismens brott, motsvarande satsningen på Forum för Levande Historias arbete med Förintelsen. Motionerna avslogs av den dåvarande regeringen och någon informationsatsning om kommunismen kom aldrig till.⁴

Ett problem med undersökningen från 2001 var dock att även om den var ambitiöst genomförd, var den begränsad i sitt underlag och ej heller statistiskt säkerställd. Undersökningens resultat, hur oroväckande de än var, kunde därför endast ses som en indikation på kunskapsläget.

UOK ville därför genomföra en mer omfattande, mer detaljerad undersökning som dessutom var statistiskt säkerställd. Vi var även intresserade av att undersöka, om våra östra grannländers återvunna frihet givit ökat avtryck i de svenska läromedlen och i de svenska skolungdomarnas kunskaper om Sveriges närområde under de senaste åren. Vad kände svenska skolungdomar egentligen till om kommunismen, historien och våra grannländer kring Östersjön?

Vi hoppas, att denna undersökning ger en indikation på svenska ungdomars kunskapsnivå i de valda frågeställningarna -men även att de frågor resultaten väcker skall ge anledning till eftertanke om hur vi hanterar historieskrivningen och vad vi bygger vår omvärldsuppfattning på -fakta eller fördomar?

Vi hoppas också att denna undersökning skall kunna fungera som en del av ett underlag för konkreta åtgärder i avsikt att förbättra kunskapsläget -av respekt för oss själva, kommunismens offer och inte minst för de humanistiska värderingar och det demokratiska samhällsskick den svenska skolan bör levandegöra och försvara.

Fakta om undersökningen: underlag, innehåll och urval

Det material som presenteras i denna rapport är ett urval av den undersökning kring svenska ungdomars värderingar och kunskap om kommunismen, våra grannländer och vår nutidshistoria som genomfördes av Demoskop på uppdrag av UOK under perioden 16 - 22 februari 2007. Totalt genomfördes 1004 intervjuer via Internet med slumpmässigt rekryterade personer i åldern 15-20 år från hela landet. Frågorna var uppdelade i rena kunskapsfrågor, värderingsfrågor och associationsfrågor. Många frågor hade även öppna svar med motiverings- och/eller preciseringsmöjligheter.

Fotnot 1,2,3,4 -se sid 18

Demoskopundersökningens resultat i korthet

Den här föreliggande Demoskopundersökningen visar på en mycket låg kunskapsnivå bland svenska skolungdomar vad gäller kommunismen, Sveriges grannländer och vårt närområdes nutidshistoria. Ett axplock av resultaten visar på detta med stor tydlighet:

Frågor om omvärdsuppfattning och närområde

- De allra flesta tror att de känner till vilken utländsk huvudstad⁵ som ligger närmast vår egen, men färre än en på tio av de som tror sig veta ger korrekt svar -totalt ger drygt 90% av de tillfrågade felaktiga svar
- bara hälften känner till, att Berlin är huvudstad i ett land vid Östersjön -ännu färre vet att Warszawa är det
- 77% tror inte, att Vietnam är en diktatur
- 82% tror inte, att Vitryssland är en diktatur

Värderingsfrågor angående marknadsekonomi, planekonomi och demokrati

- 48% av de tillfrågade *kvinnorna* anser *inte* (11%) att samhällen baserade på västerländsk marknads-ekonomi är demokratiska eller svarar *Vet ej* (37%)
- 56% av tillfrågade *grundskoleelever* svarar *Vet ej* på frågan om de anser att samhällen baserade på västerländsk marknadsekonomi är demokratiska -29% av grundskoleeleverna anser att kommunistiska samhällen är Ganska/helt demokratiska
- endast 61% av *alla tillfrågade* ungdomar, 16-20 år, anser att samhällen baserade på västerländsk marknadsekonomi är demokratiska -övriga håller inte med eller svarar *Vet ej*
- 57% svarar *Vet ej* på frågan vilka fördelar man kan se med marknadsekonomi
- 40% anser att kommunismen bidragit till ökat välstånd i världen
- 22% anser att kommunism är ett "helt eller ganska demokratiskt" samhällskick, 20% *Vet ej*

Kommunismen respektive nazismen

- ca 95% känner till Auschwitz, medan drygt 90% *inte* känner till Gulag
- 74% bedömer nazismen som "helt negativ", medan endast 19% gör samma bedömning för kommunismen

Kunskaper om motståndet mot kommunismen

- ca 96% känner inte till Skogsbröderna ⁶

⁵ -Estlands huvudstad Tallinn

⁶ -Vedertagen benämning på de gerillastyrkor som bekämpade de sojejtiska ockupationsstyrkorna i Estland, Lettland och Litauen samt på andra håll i östra Europa

Kunskap om kommunistiska begrepp och historiska händelser

- 99% av de tillfrågade känner inte till begreppet kollektivisering (typiska gissningar bland de öppna svaren är "att bo ihop", "kollektivtrafik", "att man gör saker tillsammans", "alla ska hjälpas åt" etc)
- 99% känner inte till ordet bolsjevik
- 99% känner inte till Det Stora Språnget

Antal offer för kommunismen

- 43% av de tillfrågade skolungdomarna tror att det totala antalet offer för kommunismen, världen över, är färre än en miljon under nittonhundratalet. (Den verkliga siffran bedöms ligga närmare 100 miljoner ⁷.) 18% tror att det totala antalet offer för kommunismen är lägre än 10.000. Det medeltal som ges av svaren på frågan om antalet offer för kommunismen är 17 miljoner.

Demoskops kommentar och slutsatser av undersökningens resultat

- Endast en knapp majoritet betraktar kommunism som odemokratiskt, och kluvenheten är stor när det gäller kommunismens bidrag till ökat välbefinnande
- Kunskaperna om kommunismen är begränsade
- Kommunismen ges totalt sett en klart negativ bedömning, men inte alls i paritet med nazismen
- Den negativa laddningen kring begreppet kommunism är möjligen mindre än förväntat och relativt många betraktar styrelseformen som demokratisk
- De negativa uppfattningarna om kommunismen ökar med högre utbildning
- Vänster på den politiska skalan är förknippat med många positiva begrepp, men också med kommunism, vilket i viss utsträckning avdramatiserar kommunismen
- Generellt är flickor mer positiva till kommunism än pojkar, vilket också ligger i linje med att man också i större utsträckning placerar sig till vänster på den politiska kartan

Att tro men inte veta

Som synes i exemplen ovan är kunskapsnivån bland svenska ungdomar så låg, att den närmast kan sägas vara obefintlig vad gäller den del av nutidshistorien som berör kommunismen. Den konsensus som sedan lång tid råder bland forskare vad gäller kommunismens verkningar och antal offer, verkar inte ha haft något genomslag i den svenska skolundervisningen.

Vi anser att elementär kunskap om den ideologi och det samhällssystem som dominerat verkligheten i många av våra grannländer i nära ett halvt sekel, därtill ett system som skapat out-sägligt lidande, enorm miljöförstörelse, hårt förtryck och lett till tiotals miljoner människors död av svält, mord eller umbäranden, borde höra till självklarheterna i ett öppet, demokratiskt samhälle som det svenska.

Vad är orsakerna till att dessa kunskaper så fullständigt lyser med sin frånvaro i ett land som Sverige, som så ofta talat om solidaritet med utsatta människor och bekant sig till värden som demokrati, mänskliga rättigheter, öppenhet och små länders rätt till självbestämmande?

⁷ -se sid 18

Tänkbara orsaker till kunskapsbristen

Kontakterna mellan folken och länderna kring Östersjön har av urgammal tradition varit täta och naturliga -om än inte alltid fredliga. Den gemensamma kontaktytan, havet, har dock mestadels givit upphov till ömsesidigt utbyte och skapat många historiska och kulturella band mellan Östersjöländerna. Att ha grundläggande kännedom om våra grannländer kring Östersjön, vårt närområde och nutidshistorien var tidigare något självklart, men tillhör idag ovanligheterna. Hur kommer det sig då att kunskaper som tidigare varit så naturliga inte längre är det?

Ett halvt sekel av kommunistiskt förtryck

De mellanfolkliga kontakterna över Östersjön avbröts på ett dramatiskt sätt av det andra världskriget och av den sovjetiska ockupationen av våra grannländer på andra sidan havet.

Västra Europa befriades av brittiska och amerikanska trupper och den nationalsocialistiska diktaturen i Tyskland besegrades. Finland lyckades trots en enorm övermakt stå emot det sovjetiska angreppet och bevara sin självständighet -och sannolikt därigenom även Sveriges. Människor i de tidigare tyskockuperade länderna Frankrike, Holland, Belgien, Luxemburg, Italien, Norge och Danmark firade sin återvunna frihet, och ett gigantiskt återuppbyggnadsarbete och demokratiseringsprojekt tog sin början på amerikanskt initiativ.

I de tidigare tyskockuperade länderna i Baltikum samt i de östra och centrala delarna av Europa var situationen helt annorlunda. Den tyska kapitulationen och freden i Väst våren 1945 innebar inte fred och frihet i Öst -snarare ytterligare en fängelsedom. De sovjetiska arméerna, som besegrat de tyska, stannade kvar -som ockupanter, inte som befriare. En omänsklig diktatur ersattes av en annan, och våldet fortsatte. En förtryckets och förfallets långa natt föll. I dessa delar av Europa skulle det verkliga slutet på andra världskriget dröja ända till 1994.

Den nazistiska ockupationen diktatur ersattes en kommunistisk diktatur, som inte stod den nazistiska efter i brutalitet. De redan svårt sargade länderna i östra Europa tvingades mot sin vilja ingå i sovjetimperiet eller förvandlas till dess lydstater, självständiga endast till namnet. En förtryckets järnridå sänktes mellan det fria demokratiska västeuropa och det ofria kommunistiska östeuropa, där fattigdom, förtryck, svält och nöd fortsatte prägla människors liv i ytterligare nära ett halvt sekel, allt medan framtidsoptimism, välstånd och tillväxt rådde i vårt land och de övriga fria demokratierna i Västeuropa.

Gränserna västerut stängdes i de kommunistockuperade länderna och flyktvägarna skars metodiskt av. Efter att den sista flyktingåten kommit över Östersjön sänkte sig tystnaden i Sverige om våra grannländer och det övriga östra Europa.

Demokratiernas svek, terror och motstånd

Trots de kommunistiska ockupationstruppernas enorma övermakt bedrevs på många håll ett intensivt och segdraget gerillakrig, i ett förtvivlat hopp om att västmakterna skulle ingripa i enlighet med Atlantfördraget⁸ (som bland annat stipulerar alla länders rätt till självbestämmande och förbud mot ockupation av andra länders territorium). Hjälp utifrån kom dock aldrig, och det väpnade motståndet hade huvudsakligen brutits ned av den enorma sovjetiska övermakten vid 1950-talets slut. Människorna i våra grannländer och de övriga kommunistockuperade staterna var helt utelämnade åt en av de grymmaste diktaturer som drabbat världen.

Under årtiondena efter "befrielsen" 1945 mördades många miljoner människor i Sovjetimperiet och dess lydstater. I våra tidigare så välmående grannländer (vilka tidigare haft en levnadsstandard jämförbar med Sveriges), rullade nu godståg med deporterade kvinnor och barn på väg mot Sibiriens läger, där mördades demokrater, "folkfiender" och oppositionella, där avstannade eller förbjöds det mesta av normalt samhällsliv och ersattes av en brutal förtryckarapparat som kontrollerade människors liv in i minsta detalj.

Den brittiske parlamentsledamoten för Labour-partiet, John Rhys-Davies, uttryckte sig om saken i ett tal 1945: "We started this war with great motives and ideals. We published the Atlantic Charter and then spat on it, stomped on it and burnt it, as it were, on the stake, and now nothing is left of it."

⁸ -se sid 18

Svensk tystnad

Det enorma lidande och det brutala förtryck under årtionden präglade miljoner människors liv i vår absoluta närhet, nådde sällan eller aldrig svensk media, svensk debatt eller svenska skolböcker. Det var som om våra grannländer på andra sidan Östersjön inte längre existerade. Den så stolt omtalade svenska solidariteten med förtryckta folks kamp mot diktaturer, utsträcktes inte till våra egna närmaste grannar, trots att Sverige satt på första parkett som åskådare till ockupation, deportationer och terror.

Vi läste inget om förtrycket i våra grannländer i skolan eller i tidningarna, vi hörde inget om det radion, vi såg inget om det på TV. I svenska kartböcker var teckenförklaringsrutan ofta placerad över de baltiska staterna, vilkas namn och statsgränser avlägsnats efter den svenska samlingsregeringens de jure-erkännande av den sovjetiska ockupationen.

Efter nära ett halvt sekels ockupation av halva Europa, tycktes det sovjetiska imperiet vara en orubblig, ofrånkomlig del av världsordningen. De få i Sverige som dristade sig att på allvar ifrågasätta de kommunistiska diktaturerna utmålades som orealistiska och farliga extremister. Det var enklare att glömma det som varit, ignorera de orättfärdigheter som begicks strax öster om våra gränser och istället blicka inåt eller västerut.

Befrielsen från kommunismen

Mot alla framtidsförutsägelser tändes i slutet av 1980-talet ett nytt hopp för de förtryckta folken i östra Europa. Det kommunistiska systemet knakade i fogarna under tyngden av sin egen ineffektivitet, omänsklighet och brutalitet. Massiva folkliga protester spred sig som löpeldar genom de ockuperade länderna. De sovjetiska ledarna tillät en rad smärre reformer i ett desperat försök att behålla makten och rädda det kommunistiska systemet undan kollaps, men reformerna fick motsatt effekt och bidrog bara till att systemet kollapsade ännu snabbare.

På några få år rasade de synbarligen så allsmäktiga kommunistdiktaturerna i Europa samman. Sovjetimperiet föpassades med förvånansvärd snabbhet till historiens skräpkammare och skräckkabinett. Den omöjliga drömmen hade blivit sann -länderna i östra Europa var äntligen åter fria.

1994 -det andra världskrigets verkliga slut

Europas karta ritades än en gång om, och de av våra grannländer som under så lång tid varit bortretuscherade från de svenska skolkartorna ritades åter in. Äntligen kunde den demokratisering och det återuppbyggnadsarbete, som skett i västra Europa nära ett halvt sekel tidigare nu även ske i den återstående halvan av vår kontinent.

Efter kommunismens fall i östra Europa är våra grannländer kring Östersjön idag fria, demokratiska och självständiga nationer. De sista ryska ockupationstrupperna drogs tillbaka 1994, och med det var det andra världskriget äntligen slut även för länderna i östra Europa.

Kommunismens arv

Samtliga länder runt Östersjön är nu fria demokratier och, med undantag av de icke-allierade Sverige och Finland, medlemmar av både EU och NATO. Europas sista och enda kvarvarande kommunistdiktatur är numera Vitryssland -efterblivet, fattigt, bortglömt och ignorerat av alltför många. Men utöver Vitryssland tvingas fortfarande många miljoner människor leva sin liv i förtryck och ofrihet under kommunistiska diktaturer i stater som Kuba, Nordkorea, Tibet, Vietnam och Kina, helt i avsaknad av de mänskliga fri- och rättigheter vi själva tar för givna. Trots förbluffande snabba ekonomiska framsteg präglar fortfarande många kulturella, strukturella och politiska problem de postkommunistiska länderna i Europa. Arvet från kommunismen präglar dessutom fortfarande i mycket hög grad Ryssland, som åter blivit ett alltmer uppenbart hot mot demokratin och stabiliteten i vårt närområde.⁹

Gemenskap och kontakter hindras av kunskapsbrist och fördomar

Kontakterna mellan folken och länderna har snabbt återupptagits, och vår region i Europa präglas idag av demokrati, fredligt samarbete och snabb ekonomisk tillväxt. Snart har tjugo år gått sedan Berlinmurens fall och vår kontinents återförening. Vi svenskar har fått tillbaka vårt närområde i på andra sidan Östersjön, efter nära ett halvt århundrades påtvingad frånvaro - men vad vet vi numera om våra grannländer och om den historia som format dessas invånares liv, åsikter, kulturer och verklighetsbild?

Formas vår bild av våra grannländer av kunskap och fakta -eller präglas vår syn på vår region av fördomar? Domineras vår historiesyn fortfarande av en vilja att ursäkta kommunismens brott mot mänskligheten -en önskan, trots de otvetydiga bevisen på förtryck, fattigdom och lidanden från samtliga de länder där kommunistiska partier tagit makten, att vilja se förmildrande omständigheter för just kommunistiskt förtryck av människor? En tro på, att kommunismens offer inte bör räknas på samma sätt som andra brott mot mänskligheten (tex nazismens) då kommunismen, trots de katastrofer den alltid orsakat där den införts som samhällssystem, av dess anhängare och apologeter sägs ha en god grundtanke?

Kunskap om vår regions historia och våra grannländer, om Europa som helhet och om de ideologier som format vår historia, är de nycklar vi behöver för att kunna förstå varandra; för att proaktivt och konstruktivt kunna delta i det mångfacetterade arbetet för vår region, vår gemensamma frihet och säkerhet, och för att på ett positivt sätt kunna bidra till det europeiska samarbetet.

Framtida möjligheter i det nya Europa

Många problem återstår att lösa i de unga postkommunistiska demokratierna i Östersjöregionen och i det övriga östra, ofta kallade Nya Europa. Kommunisdiktaturernas spår sitter fortfarande djupt och påverkar samhället på snart sagt alla områden; miljö, stabilitet, infrastruktur, säkerhet, utbildning, social samhällstruktur. Det är viktigt att vi svenskar, som grannar och Europamedborgare, förstår och respekterar detta.

Vår kontinent har på ett häpnadsväckande sätt befriats från diktaturerna. EU har utvidgas i etapper med en lång rad före detta kommunistiska diktaturer som medlemsstater: Ungern, Polen, Tjeckien, Slovakien, Litauen, Lettland, Estland, Rumänien, Bulgarien och Slovenien. Gamla europeiska kulturländer återtar sin naturliga plats i det europeiska samtalet och samarbetet. Över 100 miljoner nya europamedborgare är nu med och påverkar vår gemensamma europeiska framtid. Runt om i Europa höjs nu allt fler röster för att bättre integrera dessa båda halvor av Europa -det gamla och det nya- i historieskrivningen och återföra de före detta kommunistockuperade länderna till sin naturliga plats på Europas mentala karta. I arbetet för att öka kunskaperna och den ömsesidiga förståelsen bör även Sverige ta sin del av ansvaret.

Kommunismen -ett aktuellt problem

Kommunismen och dess onda arv är tyvärr inte enbart en fråga för historiker och forskare. Trots historiens lärdomar om kommunismens förtryck, de många miljoner mördade människor, de planekonomiska försörjnings- och miljökatastroferna, militariseringen och det enorma lidande kommunistiska regimer åsamkat människor världen över, behåller utopiska politiska läror som kommunismen sin dragningskraft på historielösa människor, med sitt hatiska budskap om "skyldiga" människogrupper, löften om legitimerad våldsutövning, förenklade lösningar och snabba genvägar till en bättre, förment mer rättvis värld.

Historielöshet och kunskapsbrist skapar grogrund för sådana budskap att vinna anhängare även idag, bland unga människor uppvuxna i fria, demokratiska samhällen som Sverige. Kommunismen är inte heller bara ett teoretiskt problem. Fortfarande tvingas miljoner människor på flera håll i världen leva sina liv utan mänskliga fri- och rättigheter i kommunistdiktaturer som Kuba, Vitryssland, Vietnam, Tibet, Kina och Nordkorea. Även Rysslands snabba återgång till ett alltmer aggressivt och totalitärt styre väcker allvarliga farhågor.

Kunskapsbristen i Sverige -undersökningens resultat

Uppmaning och slutsats

Vi anser att de resultat som framkommit i denna undersökning visar på en oacceptabelt låg kunskapsnivå, som borde vara fullständigt otänkbar i ett rikt, demokratiskt land med ambitionen att ha en upplyst och välutbildad befolkning -dessutom ett land vars nära grannländer i ett halvt sekel plågats av kommunistiska diktaturer och där miljoner människor mördats av kommunistiska regimer.

I den regeringsförklaring som avfattades 2006 av statsminister Fredrik Reinfeldt och den då tillträdande svenska regeringen förkunnades intentionen att, utöver det informationsarbete som så framgångsrikt bedrivits om Förintelsen och nazismens brott, även stödja motsvarande upplysningsarbete om kommunismens brott mot mänskligheten.

UOK ser denna undersökning som en del av detta stora, angelägna och viktiga arbete, och vi hoppas att resultaten manar inte bara till eftertanke, utan även till aktiv handling.

Kunskap om historien och det öppna samhällets värdegrunder -och dess motsatser- är ingen lyxvara. Det är en rättighet, en nödvändighet och en medborgerlig plikt i ett civiliserat, fritt samhälle -kanske särskilt i ett land som vårt, som så länge varit förskonat från förtryck.

UOK uppmanar därför alla demokratiska krafter i Sverige till samling i stödet för upplysningsarbetet om kommunismens brott mot mänskligheten -av respekt för offren, för våra grannländer, för oss själva och för våra efterkommande, och till skydd för de värden som ligger till grund för vårt demokratiska samhälle. Vi har även, som fria människor, ett ansvar för de av våra medmänniskor som fortfarande tvingas leva sina liv i de återstående diktaturstaterna. De behöver vårt stöd och vår hjälp.

Grundläggande kunskaper om kommunismens brott mot mänskligheten och om Europas idéarv, historia, länder, kulturer och geografi -inklusive den östra delen av kontinenten- borde vara en självklarhet hos alla svenskar.

Denna undersökningens resultat rimmar illa med den svenska skolans värdegrund och föresatser. Hur ska svenska ungdomar läras att ta ställning för det öppna samhälle vi lever i, om de inte vet hur demokrati och frihet definieras, begreppens innebörd och inneboende värden -och om de inte känner till innebörden av de totalitära hot vårt samhälle kan ställas inför?

Anders Hjemdahl och Camilla Andersson

UOK - Föreningen upplysning om kommunismen

Demoskopundersökningens resultat -frågor och svar

Vilken utländsk huvudstad ligger närmast Stockholm? (öppna svar)

Helsingfors	54 %
Köpenhamn	3 %
Oslo	30 %
Övriga felaktiga	3 %
Tallinn	11 %

Vet ej 10 %

Endast 10 % svarar "vet ej", men av de öppna svaren var 90% felaktiga.

Mindre än en av tio svenska skolungdomar vet alltså vilken utländsk huvudstad som ligger närmast Stockholm -men de allra flesta tror att de vet.

Vilken av följande typer av ekonomier tror du gynnar invånarna i ett land mest?

	alla	grundskolan	gymnasiet	högre utbildning
Planeekonomi	15 %	24%	16%	11%
Marknadsekonomi	64 %	50%	65%	70%
Vet ej	21 %	26%	20%	19%

Vilka fördelar kan du se med en planeekonomi?

	alla
Öppet svar	35 %
Vet ej	65 %

85% av de öppna svaren hittade fördelar med planeekonomi, övriga angav trots frågans formulering negativa svar. Typiska fördelar som angavs var "jämförbart, lika för alla, ej styrt av marknaden, lägre priser, välplanerat, makten över ekonomin ligger inte hos företagen, bättre sjukvård, mer demokratiskt, inga klyftor, mer rättvist".

Vilka fördelar kan du se med en marknadsekonomi?

	alla
Öppet svar	43 %*
Vet ej	57 %

Överlag nyanserade svar av de som angavs ("inga fördelar" endast ca 1%), men en betydande osäkerhet tycks råda: 57% svarar Vet ej.

Vilka av följande länder är diktaturer idag?

Vitryssland	18 %
Vietnam	23 %
Kina	60 %
Nordkorea	70 %
Sydkorea	16 %
Kuba	65 %
USA	8 %
Vet ej	11 %

Värderingen av diktaturer är tydligt relaterad till utbildningsnivå, men är även könsrelaterad -bara 60% av flickorna tror att Nordkorea är en diktatur, respektive 57% för Kuba och 51% för Kina. Flickorna är även betydligt mer osäkra i sina svar än pojkarna -en avsevärt högre andel svarar "vet ej". Intressant är att endast 23% (båda könen) ser Vietnam som en diktatur -vad ser man som kriterier för en diktatur?

Hur demokratiska tycker du att följande styrelseskick är?

	Kommunism	Västerländsk marknadsekonomi
Helt eller ganska demokratiskt	22 %	61 %
Helt eller ganska odemokratiskt	58 %	12 %
Vet ej	20 %	27 %

Inställningen är tydligt relaterad till kön och utbildningsnivå -endast 52% av kvinnorna anser att västerländsk marknadsekonomi är ett demokratiskt styrelseskick, mot 70% av männen. Bland niondeklassarna är siffran så låg som 40%.

Har kommunismen bidragit till ökat välstånd någonstans i världen?

Ja	40 %
Nej	42 %
Vet ej	18 %

Vilka fördelar kan du se med ett kommunistiskt samhälle?

Öppet svar	56 %
Vet ej	44 %

Typiska öppna svar är "Jämlikhet", "alla får det lika bra", "trygghet", "jämsällhet", "rättvisa". 12% svarar "inga fördelar" eller motsvarande.

Vilka nackdelar kan du se med ett kommunistiskt samhälle?

Öppet svar   55 %
Vet ej   45 %

De öppna svaren tyder på dålig kunskap om hur kommunistiska stater fungerar i praktiken -knappst någon nämner att människor dödas eller spärrats in, svaren fokuserar istället på stor statlig kontroll, fattigdom, korruption och diktatur.

Hur bedömer du totalt sett kommunismen respektive nazismen?

	Nazismen	Kommunismen
Helt negativt	74 %	19 %
I någon grad negativ	17 %	50 %
I någon grad positiv	2 %	15 %
Mycket positiv	2 %	2 %
Vet ej	6 %	14 %
Medelvärde	1.61	3.61

Noterbart är att kommunismen bedöms som mycket mindre negativ än nazismen, trots att många anser att kommunismen vållat många miljoner människors död. Samtidigt är det endast 2% som anser att kommunismen är mycket positiv. Mer än dubbelt så många anger "Vet ej" som svar jämfört med nazismen -osäkerheten om kommunismens teori och praktik förefaller vara mycket stor.

Här nedanför kommer några begrepp. Vad tänker du på när du hör dessa?

	Vet ej	Öppet svar	Kommentar
Det stora språnget	77 %	23 %	* A
Auschwitz	5 %	95 %	* B
Gulagarkipelagen	77 %	23 %	* C
Skogsbröderna	81 %	19 %	* D
Kolyma	88 %	12 %	* E
Vorkuta	89 %	11 %	* F
Kollektivisering	54 %	46 %	* G
Bolsjevik	58 %	42 %	* H
Berlinmuren	12 %	88 %	* I
Molotov-Ribbentropakten	65 %	35 %	* J

* A - mycket låg kvalitet på svaren, endast ca 1% rätt svar, ytterligare några procent associerar till Kina i allmänhet

* B - hög kvalitet på svaren, mycket få helt felaktiga svar

* C - medelkvalitet på de få öppna svaren -100 korrekta svar av 227 =färre än 10% totalt korrekta svar

* D - endast 23% av de öppna svaren var korrekta, = 4% totalt korrekta svar, 96% felaktiga eller Vet ej

* E - 24% av öppna svar indentifierar region i Ryssland, ca hälften av dessa identifierar arbetsläger = totalt 1-2% korrekta svar

* F - endast 1% korrekta svar av de öppna svaren, dvs 0,1% korrekta svar totalt

* G - endast 7% av de öppna svaren i någon grad korrekta = totalt 3% korrekta svar. I övrigt överlag positiva associationer -"gemenskap", "alla tillsammans", "bo ihop" "kollektivtrafik" etc. 16% av de öppna svaren anger "kommunism")

* H - difussa associationer till Ryssland/Sovjet, dock endast 4 % korrekta svar av de öppna svaren = mindre än 1% korrekta svar totalt

* I - Mycket hög andel korrekta svar eller associationer

* J - Medelgod kvalitet på de öppna svaren -majoriteten känner inte till exakt vad MRP innebar men de flesta associerar ospecificerat till andra världskriget

Hur värderar Du följande personer på en skala från 1 till 10?

1=mycket negativt och 10= mycket positivt.

Medelvärde (högre siffra innebär mer positiv värdering)

	alla	män	kvinnor
Adolf Hitler	1.49	1.73	1.24
Saddam Hussein	1.55	1.67	1.43
Pol Pot	1.74	1.85	1.55
Josef Stalin	1.82	1.97	1.70
Mao Zedong	2.07	2.15	1.94
Vladimir Lenin	2.82	3.04	2.55
Fidel Castro	2.97	2.97	2.96
George Bush	3.02	3.41	2.60
Karl Marx	4.63	4.46	4.85
Che Guevara	5.05	4.57	5.74
Mahatma Ghandhi	7.97	7.53	8.48
Nelson Mandela	8.27	7.96	8.61

Kvinnor värderar Adolf Hitler, Saddam Hussein och George Bush lägre än männen och värderar Che Guevara, Mahatma Ghandhi och Nelson Mandela betydligt högre. Intressant är att George Bush av båda könen värderas lika lågt som Fidel Castro och Lenin, medan Karl Marx och Che Guevara värderas betydligt högre.

Hur många offer tror du skördades världen över under 1900-talet av kommunismen?

0	-	10.000	18 %
10.000	-	100.000	8 %
100.000	-	1.000.000	17 %
1.000.000	-	10.000.000	29 %
10.000.000 eller fler			28 %
Ej svar			9 %
Medelvärde (miljoner)			17 miljoner

Hela 18% väljer lägsta möjliga alternativ, vilket innebär under tiotusen offer, världen över. Totalt tror 43% av de tillfrågade skolungdomarna att det totala antalet offer för kommunismen är färre än en miljon under nittonhundraåren. (Den verkliga siffran anses ligga närmare 100 miljoner.)

Hur många offer tror du skördades världen över under 1900-talet av nazismen?

0	-	10.000	10 %
10.000	-	100.000	4 %
100.000	-	1.000.000	13 %
1.000.000	-	10.000.000	46 %
10.000.000 eller fler			27 %
Ej svar			5 %
Medelvärde (miljoner)			14 miljoner

73% väljer alternativ som nära svara mot siffror kring vilka bred konsensus råder (7-11 miljoner offer för Förintelsen, ett högra tal om av NaziTyskland mördade civila i ockuperade områden och krigsfångar medräknas). Att hela 27% även år 2007 anger väsentligt lägre antal (färre än en miljon) är mycket anmärkningsvärt.

Skillnader mellan könen i associationer och värderingar kring värdebegrepp

Begrepp som jämlikhet, humanism, fred, feminism, trygghet, bistånd, tolerans, miljö tolkas som vänsteranknutna begrepp, medan begrepp som frihet, individualism, ekonomi, intellektuell tolkas som högeranknutna begrepp. Tydliga skillnader mellan könen framkommer vid tolkningarna av begrepp som mänskliga rättigheter, yttrandefrihet, kreativitet och demokrati vilka tolkas av männen antingen som neutrala eller svagt högeranknutna begrepp, men tolkas av kvinnorna som vänsteranknutna begrepp.

Stor osäkerhet verkar råda, framförallt bland kvinnor, kring för- respektive nackdelarna mellan kommunistisk diktatur/planekonomi och västlänlandsk marknadsekonomi. Osäkerheten kring dessa frågor är även tydligt relaterad till utbildningsnivå. Endast 49% av kvinnorna anser att kommunism som styrelseskick är helt eller ganska odemokratiskt, 22% (samma som hos männen) anser det vara helt eller ganska demokratiskt, medan 29% inte vet.

Endast 52% av kvinnorna anser att västlänlandsk marknadsekonomi är ett demokratiskt samhällskick, vilket 77% av männen anser. Samtidigt är osäkerheten kring begreppens innebörd i dessa frågor mer än dubbelt så hög hos kvinnorna motför hos männen -tex anser betydligt färre kvinnor än män, att kommunismen bidragit till ökat välbefinnande någonstans i världen.

Kvinnorna är även betydligt mer osäkra än männen, vad gäller eventuella för- respektive nackdelar med ett kommunistiskt samhälle (54 % Vet ej fördelar, 55 % Vet ej nackdelar -jämfört med 34 % respektive 35 % av männen). Majoriteten av kvinnorna placerar även sig själva strax till vänster på den politiska skalan, medan majoriteten av männen placerar sig tydligt till höger. Medelindikationen på en höger-vänsterskala (för alla tillfrågade) är strax till höger om mitten.

Fotnoter och källor

1. Stiftelsen för upplysning om kommunismens brott mot mänskligheten bildades 1999 på initiativ av bland andra Lars Leijonborg, Tommy Adamsson, Peeter Luksep, Mattias Bengtsson, Håkan Holmberg, Andres Küng och Staffan Skott med syfte att upplysa framförallt ungdomar om kommunismens brott. Stiftarna är bland andra Moderaterna, Folkpartiet, Centern och Kristdemokraterna.

Stiftelsens huvudidé om en statlig informationssatsning om kommunismen fick ett brett stöd av personer från alla svenska riksdagspartier utom Vänsterpartiet, men då statliga medel till den föreslagna verksamheten avstogs av regeringen med motivationen att det socialdemokratiska partiet redan hade egna, erforderliga satsningar planerade kring ämnet (inom ramen för ABF och Palmestiftelsen) kom stiftelsens verksamhet inte att få någon större omfattning. (Se vidare nedan under punkt 4).

2. "Undersökning av gymnasisters kunskaper och attityder om nazismens och kommunismens brott mot mänskligheten" utfördes i Malmö 1999 av Emelie Küng och Paula Franco de Castro, samt i Stockholm och Uppsala våren 2001 av Tomas Rittsel på uppdrag av Stiftelsen för upplysning om kommunismens brott mot mänskligheten

3. Forum för Levande Historia
<http://www.levandehistoria.se/>

4. Se bakgrund, motioner och regeringens avslag här:
<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3322&rm=1999/2000&bet=KU2>

samt Motion 1999/2000:Fi44:
<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&typ=mot&rm=1999/2000&bet=Fi44>

5. Estlands huvudstad Tallinn (på svenska även Reval) är den huvudstad som ligger närmast Stockholm

6. Vedertagen benämning på de gerillastyrkor som bekämpade de sovejtiska ockupationsstyrkorna i Estland, Lettland och Litauen samt på andra håll i östra Europa.

7. "Kommunismens svarta bok" Red. Jean-Louis Margolin ISBN/ISSN 91-7588-229-9, DN Förlag, svensk översättning Jan Stolpe, Stockholm 1999

8. Atlantdeklarationen -"Declaration of Principles issued by the President of the United States and the Prime Minister of the United Kingdom ("The Atlantic Charter") 14 August 1941" sågs av folken i de kommunistockuperade länderna i Europa som en indikation på att även dessas självständighet skulle garanteras av västmakterna. Atlantdeklarationen var därför en viktig inspirationskälla för det segdragna gerillakrig som under många år utkämpades mot Röda Armén.

Utdrag ur Atlantdeklarationen:

(USA och Storbritannien önskar)

"...no territorial changes that do not accord with the freely expressed wishes of the peoples concerned."

"...respect the right of all peoples to choose the form of Government under which they will live; and they wish to see sovereign rights and self-government restored to those who have been forcibly deprived of them."

9. Enligt samstämmiga internationella bedömningar. Se tex "Rysk militär förmåga i ett tioårsperspektiv -problem och trender 2005", Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI), Försvarsanalys av Jan Leijonhielm, Jan T. Knoph, Robert L. Larsson, Ingmar Oldberg, Wilhelm Unge, Carolina Vendil Pallin FOI-R--1662--SE ISSN 1650-1942

Om UOK - Föreningen för upplysning om kommunismen

UOK – Föreningen för upplysning om kommunismen – är en partipolitiskt oberoende förening grundad 2006 vars syfte är att sprida grundläggande kunskaper om kommunismen, dess bakgrund, ideologi och verkningar samt bidra till vaksamhet inför totalitära och antidemokratiska rörelser.

UOK driver ett långsiktigt informations- och upplysningsarbete i dessa frågor och publicerar i detta syfte informationsmaterial, rapporter och läromedelsmaterial, bevakar och deltar i debatten, arrangerar seminarier och utställningar samt producerar interaktiva kunskapsredskap relaterade till ämnet. Föreningen samarbetar med ett flertal inhemska och internationella aktörer och organisationer.

Stöd upplysningsarbetet om kommunismen -bli medlem i UOK

Genom att bli medlem i stödjer du arbetet för upplysning om kommunismen, får tillgång till nyhetsbrev, inbjudningar till föreningens arrangemang, medlemspriser på föreningens publikationer, seminarier och övriga evenemang.

Medlemsansökan finner du på föreningens hemsida: www.upplysningomkommunismen.se

UOK
Box 5234
102 45 Stockholm
Tel. 08-442 09 40

www.upplysningomkommunismen.se

www.omkommunismen.se

www.omkommunismen.com är UOK:s Internetbaserade kunskapskälla om kommunismen, tillgänglig för alla. Världsledande experter, forskare och författare på området deltar med material och bidrar till att skapa en helhetsbild av kommunismen, dess teori, praktik och historia.

Bland de medverkande finns journalisten och författaren Kaa Eneberg, prof. Kristian Gerner, prof. Klas-Göran Karlsson, författaren Staffan Skott, Lettlands fd. EU-kommissionär och ambassadör Sandra Kalniete, Estlands fd. premiärminister Mart Laar, Dr. Robert Conquest och många andra. Bland materialet återfinns även en stor mängd material från ögonvittnen, offer och överlevande från den kommunistiska terrorn i Estland, Lettland, Litauen, Polen, Ryssland och Karelen som berättar med egna ord; i texter, bilder och på film.

www.omkommunismen.se är en ständigt växande kunskapskälla om kommunismen, i första hand riktad till högstadie- och gymnasieelever.

The image displays three screenshots of the website www.omkommunismen.se, illustrating its layout and content. Each screenshot shows a different article page with a consistent design.

- Top Screenshot:** The main page titled "OM KOMMUNISMEN" with a red header. The sidebar menu includes categories like "Vad är kommunism?", "Planekonomi", "Terror", "Fängelsystemet", "Frihet och motstånd", "Propaganda", "Kommunismen i Europa", "Kommunismen i världen", "Svenskarna och kommunismen", "Ordlista och kortor", "Tipsa en vän", and "Nyhetsbrev". The main content area features a world map, a portrait of Che Guevara, and text explaining the concept of communism.
- Middle Screenshot:** An article titled "LORETA ASANAVICIUTE (1967-1991)" with a blue header. The sidebar menu is similar to the main page but includes "Systemets lära och logik", "Systemets inflyande", "Planekonomis konsekvenser", "Dagligt liv i planekonomi", "Disportationerna", "Kollektiviseringen", "Sviltan som vapen", "Övervakning och angrepp", "Fängelsystemet", "Vissa gränsvärder i lit", "Övergång - livet som frivare", and "Kommunism och bakslut". The main content area includes a portrait of Loreta Asanaviciute and a photograph of a military tank.
- Bottom Screenshot:** An article titled "DET TRUSKA INTERNET" with a green header. The sidebar menu is similar to the main page but includes "Disportationerna", "Kollektiviseringen", "Sviltan som vapen", "Övervakning och angrepp", "Fängelsystemet", "Vissa gränsvärder i lit", "Övergång - livet som frivare", and "Kommunism och bakslut". The main content area includes a portrait of a woman and text about the "Det truska internet" case.

Läs mer om kommunismen och nykommunismen på

www.omkommunismen.se

